

Istraživački izveštaj o iskustvima žena sa invaliditetom sa porodičnim i rodno zasnovanim nasiljem

METOD

Način prikupljanja podataka

Upitnici su ženama sa invaliditetom zadavani u period od februara do aprila 2018. godine na bazi dobrovoljnog pristanka za učešće u istraživanju. Upitnici su zadavani licem u lice ili onlajn. Popunjavani su individualno osim u slučajevima kada je bila neophodna asistencija pri popunjavanju (za žene sa senzornim i mentalnim invaliditetom). Ženama sa invaliditetom koje su upitnike popunjavale licem u lice je pre samog popunjavanja upitnika objašnjena svrha ispitivanja, naglašena je anonimnost ispitivanja i mogućnost odustajanja u bilo kom trenutku popunjavanja upitnika. Popunjavanje jednog upitnika u proseku je trajalo od 40 minuta do jedan sat.

Instrument

Upitnik se sastojao od pet kategorija pitanja: sociodemografske karakteristike žena sa invaliditetom; iskustvo žena sa invaliditetom sa nasiljem u porodici i rodno zasnovanim nasiljem; način reagovanja žena sa invaliditetom u situaciji nasilja; reagovanje institucija; koji vidovi podrške bi im bili najpotrebniji.

- a) Sociodemografske karakteristike žena sa invaliditetom: u ovu kategoriju pitanja uključena su pitanja o osnovnim karakteristikama žena sa invaliditetom (starost, nivo obrazovanja, bračni status, materijalni status, broj dece, status zaposlenosti, prebivalište i nacionalna pripadnost /opcionarno) i pitanja od posebnog interesa za istraživanje (pripadnosti posebno osetljivim kategorijama, vrsti invaliditeta, načinu nastanka invaliditeta i pitanje o personalnoj asistenciji). Na pitanja su žene sa invaliditetom odgovarale zaokruživanjem ponuđenog odgovora ili upisivanjem podatka.

- b) Iskustvo žena sa invaliditetom sa nasiljem u porodici i rodno zasnovanim nasiljem: u ovu kategoriju uključena su pitanja vezana za iskustvo žena sa invaliditetom za različitim vidovima nasilja od strane porodice, prijatelja, partnera i zaposlenih u institucijama. Žene sa invaliditetom su na petostepenoj skali likertovog tipa („nikada“, „jednom ili dva puta u životu“, „više puta godišnje“, „više puta mesečno“, „više puta nedeljno“) zaokruživale odgovor koji najbolje opisuje ponašanje njihove: 1.porodice; 2.partnera; 3.prijatelja; 4.zaposlenih u institucijama, koje je opisano kroz 14 tvrdnji koja opisuje neki oblik nasilja („Ismevali te i pravili grube šale na tvoj račun“, „Kritikovali te i podrivali tvoje odluke i mišljenje“, „Zanemarivali tvoje potrebe, ostavljali te bez potrebne asistencije“, „Uskraćivali ti lekove (zaboravljali ili odbijali da ti daju) ili davali preveliku dozu“, „Vređali te i pretili“, „Oduzimali ili uništavali pomagala“, „Pokušali da te izoluju (od prijatelja, rođaka) ili te zaključavali dok nisu tu“, „Zahtevali seks ili te primoravali na neželjene seksualne aktivnosti“, „Lakše udarali, šamarali, ćuškali, ogovarali“, „Tukli i ozbiljno povređivali“, „Oduzimali novac i imovinu“, „Zabranjivali školovanje i zapošljavanje ili određivali uslove pod kojima ćeš to uraditi“, „Kontrolisali tvoje kretanje, pratili te i sačekivali i telefonski proveravali“, „Nisu ti dozvoljavali da budeš sama sa bilo kim kome bi mogla da se poveriš i da tražiš podršku“).
- c) Načini reagovanja žena sa invaliditetom u situacijama nasilja: u ovu kategoriju je uključeno pitanje koje je sadržalo šest ponuđenih odgovora od kojih su žene sa invaliditetom mogle da zaokruže više ponuđenih odgovora (podnosila, sklonila se, pobjegla/otišla, pokušala da se brani-verbalno, pokušala da se brani-fizički, prijavila); zatim pitanje o tome koliko puta su prijavile neadekvatne oblike ponašanja, na koje su odgovarale na trostepenoj skali Likertovog tipa (nikad, jednom, više puta), za svaku od ponuđenih institucija/organizacija; pitanje o tome da li su pokrenule postupak zbog prijave, koji je sadržao deset ponuđenih odgovora od kojih su ispitanice trebale da zaokruže jedan, koji se odnosi na njih; i pitanje o zadovoljstvo postupkom na koji su žene sa invaliditetom odgovarale sa da, ne i delimično; i na kraju, zbog čega su zadovoljne, odnosno nisu.
- d) Reagovanje institucija: Ova kategorija je uključivala pitanje o tome šta bi institucije mogle da urade kako bi poboljšale postupanje prema ženama sa invaliditetom. Ispitanice su mogle da zaokruže više ponuđenih odgovora.

- e) Koji vidovi podrške su im najpotrebniji: U ovu kategoriju je uključeno pitanje otvorenog tipa koje se odnosilo na njihove najveće poteškoće. Zadatak ispitanica je bio da dopišu koje su njihove najveće poteškoće svakodnevnom životu; i pitanje o načini na koje bi se mogle rešiti njihove poteškoće. Ovo pitanje je sadržalo deset ponuđenih odgovora od kojih su žene sa invaliditetom mogle da zaokruže više odgovora koji se odnose na njih.

Obrada podataka

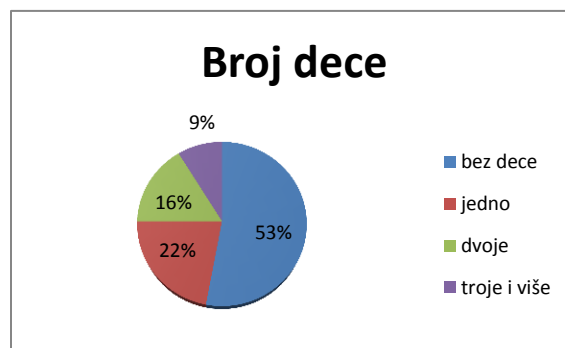
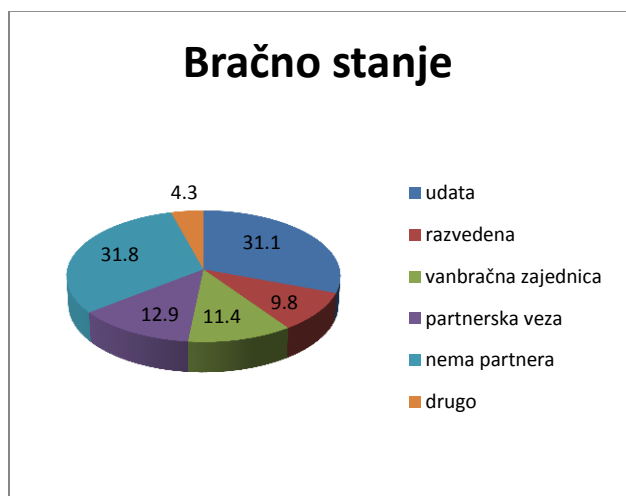
Za potrebe analize podataka prikupljenih upitnikom korišćen je statistički paket *SPSS 21 for Windows*. U postupku obrade podataka upotrebljena je deskriptivna statistika (mere centralne tendencije, raspršenja, frekvencija).

REZULTATI

Sociodemografski podaci o ženama sa invaliditetom

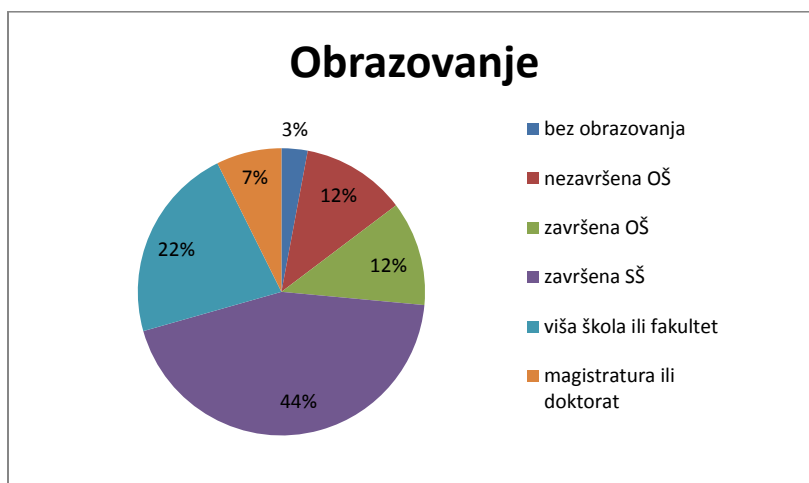
U istraživanju je učestvovalo 136 žena sa invaliditetom iz Vojvodine, uzrasta od 18 do 70 godina (prosečna starost 39,69 godine [$SD=12,16$]), različite nacionalne pripadnosti (Srpkinje 41,1%; Mađarice; 6,6% Hrvatice; 6,5%; Bunjevske 5,1%; drugo 2,9%; 37,8% se nisu izjasnile), žive u gradu (71,3%) ili na selu (29,4%).

Najveći broj žena sa invaliditetom obuhvaćenih istraživanjem nema partnera (31,8%) i najčešće su bez dece (52,90%).

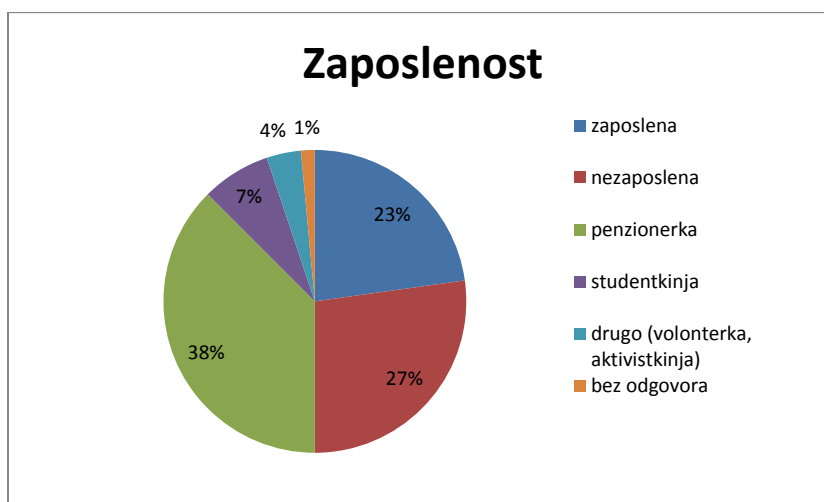

Izvestan broj žena sa invaliditetom uključenih u istraživanje pripadnice su drugih nepriviligovanih kategorija (majke dece sa invaliditetom 13,8%; žene drugačije seksualne orijentacije od heteroseksualne 5,3%; izbegla ili raseljena lica 11,7 %).

Žene sa invaliditetom uključene u istraživanje u najvećem procentu imaju završenu srednju školu (44.1%), zatim višu školu ili fakultet (22,1%), dok je najmanje onih bez obrazovanja (2.9%).

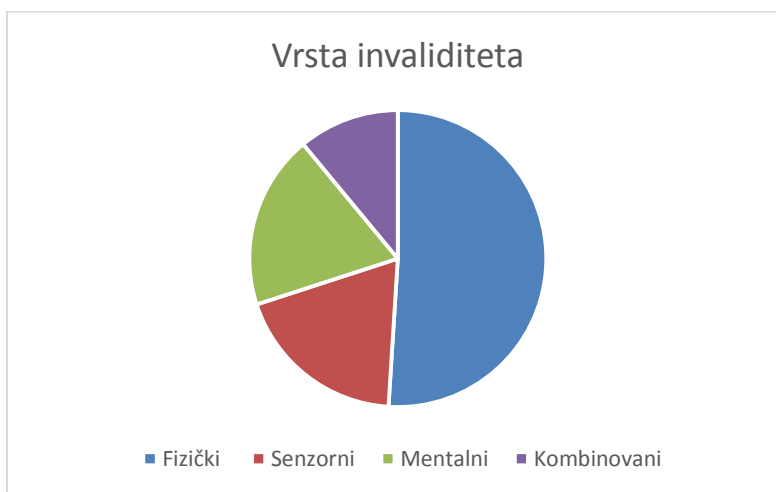

Najčešće imaju status penzionerke (37,5%) ili su nezaposlene (27,21), a manji procenat su zaposlene (22,79%) ili su studentkinje (7,35%).

Žene sa invaliditetom uključene u istraživanje najčešće imaju lične prihode (samo je 3,7% bez prihoda), ali u najvećem procentu su ti prihodi ispod državnog proseka (samo 12,9% žena izjavljuje da ima mesečne prihode više od 50.000 RSD).

Žene sa invaliditetom uključene u istraživanje imaju različite vrste invaliditeta: 51,5% fizički; 18,9% senzorni; 18,9% mentalni; i 11,4% kombinovani.

Kod 43,4% žena sa invaliditetom invaliditet je urođen, a kod 55% stečen. Nešto više od polovine (52,7%) žena sa invaliditetom se izjasnilo da im nije potrebna personalna asistencija, a 41,1% da im je personalna asistencija potrebna.

Iskustvo žena sa invaliditetom sa nasiljem u porodici i rodno zasnovanim nasiljem

Tokom svog života žene sa invaliditetom uključene u istraživanje doživljavale su različite oblike nasilja u porodici i rodno zasnovanog nasilja, od ismevanja i grubih šala, kritkovanja i podriivanja odluka i mišljenja, vređanja i pretnji, preko zanemarivanja potreba, ekonomskog nasilja, uskraćivanja pomagala, kontrole, izolacije i blagog ćuškanja, do ozbiljnog fizičkog i seksualnog nasilja. Nasilje su doživljavale od članova primarne porodice, prijatelja, poznanika, kolega na poslu, braćog i vanbraćog partnera i zaposlenih u institucijama.

Tabela 1 – Procenat žena sa invaliditetom koje su doživele svaki od pojedinačne oblika nasilja od strane porodice, partnera, prijatelja i institucija

	Porodica			Partner			Prijatelji			Institucije		
	N	P	Č	N	P	Č	N	P	Č	N	P	Č
Ismevali te i pravili grube šale na tvoj račun	53,7	33,1	12,5	53,5	28,7	13,2	42,9	42,1	14,3	75,6	20,6	4,5
Kritikovali te i podrivali tvoje odluke i mišljenje	35,3	41,9	22,1	47,1	27,9	15,4	41,9	41,2	14	64,7	28,7	2,9
Zanemarivali tvoje potrebe, ostavljali te bez potrebne asistencije	61	25,7	11,8	63,6	19,4	12,4	64,7	24,8	9,8	72,7	21,12	4,5
Uskraćivali ti lekove (zaboravljali ili odbijali da ti daju) ili davali preveliku dozu	83	9,6	6,6	85,2	6,3	8,6	94,7	3	2,3	90,2	4,5	3,8
Vredali te i pretili	63,2	25	11	57,8	19,5	17,1	65,4	26,3	7,5	85,7	11,3	2,3
Oduzimali ili uništavali pomagala	89,5	7,5	2,3	88,1	3,2	4	95,5	1,5	2,3	96,2	0,8	0,8
Pokušali da te izoluju (od prijatelja, rođaka) ili te zaključavali dok nisu tu	77,2	14,7	7,3	69,8	12,4	12,4	91	7,6	1,6	93,2	3,8	0,8
Zahtevali seks ili te primoravali na neželjene seksualne aktivnosti	88,9	9,7	1,4	65,1	19,4	10,1	81,1	18,1	0	97	1,6	0
Lakše udarali, čuškali, šamarali, odgurivali	58,1	33,1	8,1	62,5	24,2	13,3	82,6	15,1	2,3	69,2	2,3	0
Tukli i ozbiljno povređivali	82,2	14,8	2,2	75,2	17,8	1,6	96,2	3,1	0	95,5	3	0
Oduzimali novac i imovinu	78,5	18,5	2,2	72,7	17,2	5,4	90,2	9	0	94,7	3	0,8
Zabranjivali školovanje i zapošljavanje ili određivali uslove pod kojima ćeš to uraditi	77,2	20,6	1,4	77,5	10,1	7,7	93,2	6,1	0	93,2	4,6	0,8
Kontrolisali tvoje kretanje, pratili te i sačekivali i telefonski proveravali	67,6	19,7	13,2	67,4	10,9	17,1	90,2	7,6	1,5	94,7	3	0,8
Nisu ti dozvoljavali da budeš sama sa bilo kim kome bi mogla da se poveriš i da tražiš podršku	75,2	14,3	9,8	68	14,1	13,3	90,1	7,7	1,6	94,7	3	0,8

N= nikad; P = povremeno; Č = često

Nasilje doživljeno od strane članova primarne porodice

Svakom obliku nasilja izvestan procenat žene sa invaliditetom koje su učestvovala u istraživanju bio je izložen od strane članova primarne porodice (vidi tabelu 1). Najveći procenat žena sa invaliditetom koje su učestvovala u istraživanju je od strane članova porodice doživljavao kritikovanje i podrivanje odluka i mišljenja (povremeno 41,9 %; često 22,1 %), a najmanji procenat seksualno nasilje (povremeno 9,7 %; često 1,4 %).

Oblici porodičnog nasilja od strane članova primarne porodice koje je preživljavao najveći procenat žena sa invaliditetom su:

- kritikovanje i podrivanje odluka i mišljenja - povremeno 41,9 %; često 22,1 %;
- ismevanje i pravljenje grubih šala na račun žene - povremeno 33,1%; često 12,5 %;
- lakše fizičko nasilje (lakše udarali, čuškali, šamarali, odgurivali) - povremeno 33,1%; često 8,1 %;

- zanemarivanje potreba, uskraćivanje potrebne asistencije – povremeno 25,7%; često 11,8%;
- vređanje i pretnje – povremeno 25 %; često 11 %;
- kontrolisanje kretanja, praćenje i sačekivanje i telefonsko proveravanje – povremeno 19,7%; često 13,2 %.

Žene sa invaliditetom koje su učestvovala u istraživanju navode i druge oblike neprimerenog ponašanja i nasilja koje su doživljavale tokom života od strane roditelja ili staratelja, a koja u upitniku nisu navedena: *“Nametali su mi mnogo kućnih obaveza i teški rad sa domaćim životinjama koji je bio neprimeren mom uzrastu i konstituciji”*; *“Hraniteljka me terala da prodajem na buvljaku na njenoj tezgi, kada nisam htela pretila mi je da će me vratiti u dom.”*; *“Očuh me je podmetao svom prijatelju koji je imao drvaru da bi dobio materijal za kuću. Očuh je govorio da budem dobra sa njim. Mislila sam da mama to ne zna i nisam joj govorila da se ne bi svađala sa očuhom, posle sam uvidela da je ona to znala, pa me sama posle podmetala očuhovom sinu.”*; *“Potpuno su ignorisali postojanje invaliditeta”*; *“Kod mame su dolazili neki ljudi i kada oni dolaze ja sam morala biti u dvorištu, a kad oni odu mama me pusti u kuću. Ja nisam znala ko su ti ljudi, posle mi se sve pojasnilo kad sam porasla. Onda je i meni mama govorila, kad sam postala devojka, da ja trebam isto tako, ali ja nisam se dala, šta će mi oni tako gadni i stari, ja sam htela mladog i lepog momka.”*

Nasilje doživljeno od strane partnera

Od strane partnera su žene sa invaliditetom koje su učestvovala u istraživanju bile izložene svakom od navedenih oblika nasilja u manjem ili većem procentu (vidi tabelu 1). Najveći procenat žena sa invaliditetom koje su učestvovala u istraživanju je od strane partnera, doživljavao kritikovanje i podrivanje odluka i mišljenja (povremeno 27,9 %; često 15,4%), kao i od članova porodice samo u nešto nižem procentu od strane partnera nego od strane članova porodice, a najmanji procenat oduzimanje i uništavanje pomagala (povremeno 3,2 %; često 4%). Oblici porodičnog nasilja od strane partnera koje je preživljavao najveći procenat žena sa invaliditetom su:

- kritikovanje i podrivanje odluka i mišljenja - povremeno 27,9 %; često 15,4%;

- ismevanje i pravljenje grubih šala na račun žene - povremeno 28,7%; često 13,2 %;
- vređanje i pretnje – povremeno 19,5 %; često 17,1 %;
- lakše fizičko nasilje (lakše udarali, čuškali, šamarali, odgurivali) - povremeno 24,2%; često 13,3 %;
- zanemarivanje potreba, uskraćivanje potrebne asistencije – povremeno 19,4%; često 12,4%;
- seksualno nasilje (zahtevai seks ili je primoravao na neželjene seksualne aktivnosti) – povremeno 19,4%; često 10,1 %.

Žene sa invaliditetom koje su učestvovala u istraživanju navode i druge oblike neprimerenog ponašanja i nasilja koje su doživljavale tokom života od strane bračnog i vanbračnog partnera, a koja u upitniku nisu navedena: “varao me je” /2/; “pretio samoubistvom i uslovljavao agresivnim ponašanjem i razbijanjem stvari po kući pod dejstvom alkohola”; “muž često ima ljubomorne ispade”; “Nije mi zabranjivao da budem sa drugima, ali me je prisluškivao”.

U jednom primeru, žena sa invaliditetom je obeležila da nije doživela ni jedan oblik nasilja od strane partnera, ali je onda dopisala sledeće: “Muž mi je dobar čovek i samo kadgod bi me čušnuo, ali to sam bila ja kriva. A za novce da ti kažem, ja dobijam dečiji, ali mu ja to dajem jer se u novce baš ne razumem puno, i on onda sve raspoređuje.” iz čega zaključujemo da doživljava i lakše fizičko nasilje i ekonomsko nasilje, ali i da nije dovoljno informisana o rodno zasnovanom nasilju.

Nasilje doživljeno od strane prijatelja, kolega, poznanika

Od strane prijatelja i poznanika žene sa invaliditetom koje su učestvovala u istraživanju bile su izložene većini od navedenih oblika nasilja u manjem ili većem procentu, ali nijedna žena koja je učestvovala u istraživanju nije doživela teže fizičko nasilje, seksualno i ekonomsko nasilje od strane prijatelja i poznanika (vidi tabelu 1). Najveći procenat žena sa invaliditetom koje su učestvovala u istraživanju je od strane prijatelja, poznanika i kolega, doživljavao ismevanje i pravljenje grubih šala na njihov račun (povremeno 42,1 %; često 14,3%).

Oblici porodičnog nasilja od strane partnera koje je preživljavao najveći procenat žena sa invaliditetom su:

- ismevanje i pravljenje grubih šala na račun žene - povremeno 42,1%; često 14,3 %;
- kritikovanje i podrivanje odluka i mišljenja - povremeno 42,2 %; često 14%;
- zanemarivanje potreba, uskraćivanje potrebne asistencije – povremeno 24,8%; često 9,8%;
- vređanje i pretnje – povremeno 26,3 %; često 7,5 %;

Žene sa invaliditetom koje su učestvovalе u istraživanju navode i druge oblike neprimerenog ponašanja i nasilja koje su doživljavale tokom života od strane prijatelja, poznanika i kolega na poslu, a koja u upitniku nisu navedena: *“Poslodavac me psihički zlostavljao i često govori - od tebe više štete nego koristi, dok drugi lete, ti se vučeš!”*, *“Kolege su me primoravali da radim poslove koji su pogoršavali moje zdravstveno stanje i povećavali imoju invalidnost jer radni prostor nije bio prilagođen mom invaliditetu.”*

Nasilje doživljeno od strane zaposlenih u institucijama

Svakom obliku nasilja izvestan procenat žene sa invaliditetom koje su učestvovalе u istraživanju bio je izložen od strane zaposlenih u institucijama (vidi tabelu 1). Najveći procenat žena sa invaliditetom koje su učestvovalе u istraživanju je od strane zaposlenih u institucijama doživljavao ismevanje i pravljenje grubih šala na njihov račun (povremeno 28,7 %; često 2,9%), a najmanji procenat oduzimanje i uništavanje pomagala (povremeno 0,8 %; često 0,8 %) i seksualno nasilje (povremeno 1,6%).

Oblici porodičnog nasilja od strane članova primarne porodice koje je preživljavao najveći procenat žena sa invaliditetom su:

- ismevanje i pravljenje grubih šala na račun žene - povremeno 28,7%; često 2,9 %;
- zanemarivanje potreba, uskraćivanje potrebne asistencije – povremeno 21,12%; često 4,5%;
- kritikovanje i podrivanje odluka i mišljenja - povremeno 20,6 %; često 4,5 %;

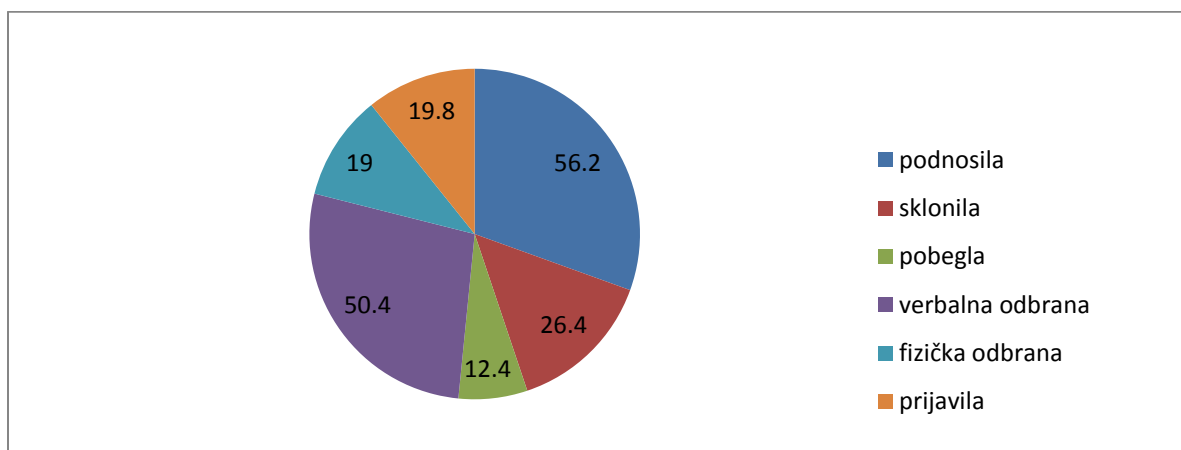
Žene sa invaliditetom koje su učestvovalе u istraživanju navode i druge oblike neprimerenog ponašanja i nasilja koje su doživljavale tokom života od strane zaposlenih u institucijama, a koja

u upitniku nisu navedena: “Kad sam išla da se žalim u Centar za socijalni rad na hraniteljku, nije mi verovala, više je verovala hraniteljki.”;

Načini reagovanja žena sa invaliditetom u situacijama nasilja

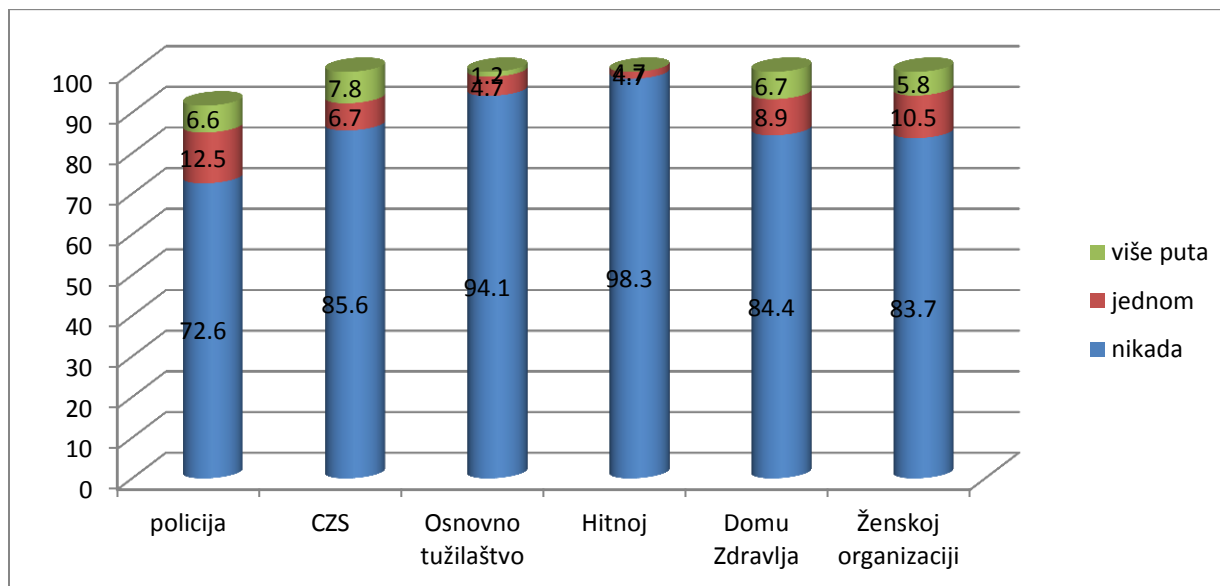
Žene sa invaliditetom koje su učestvovalе u istraživanju su na sledeće načine reagovalе na nasilje koje su doživljavale:

1. Podnosile 56,2%;
2. Sklonile se 26,4%;
3. Pobjegle, otišle 12,4%;
4. Pokušale da se brane verbalno 50,4%;
5. Pokušale da se brane fizički 19%;
6. Prijavila 19,8%.

Doživljeno nasilje najčešće su prijavljivale centru za socijalni rad, policiji, komšijama, ženskim organizacijama, urgentnom centru, ombudsmanu.

Žena sa invaliditetom koje su učestvovalе u istraživanju su vrlo retko prijavljivali nasilje. U grafikonu ispod prikazani su podaci kome i koliko puta su prijavljivale neki od preživljenih oblika nasilja.

Žene sa invaliditetom koje su učestvovalе u istraživanju su navodile da su se pored navedenih institucija obraćale i inspekciji rada, deci, prijateljima, razrednoj u školi, stručnoj službi škole, udruženju MNRO, zaštitniku građana.

Reagovanje isntitucija

Od ukupnog broja žena sa invaliditetom koje su učestvovalе u istraživanju, njih 25 % navodi da nije dobilo nikakvu informaciju o postupku koji je pokrenut zbog prijave, 12% da je policija dala samo usmeno upozorenje nasilniku, 5 % njih je dobilo mere zaštite od nasilja u porodici i samo 2,5 %, se razvelo, odnosno dobilo poveravanje dece. Pored toga, navode da su dobile dodatne informacije, pravnu i psihološku podršku.

Najveći broj ispitanica navodi da kada su informisale o doživljenom nasilju nije bilo prijave (25,9 %). Među onima koje su prijavile nasilje, 17,2 % je zadovoljno postupanjem po prijavi, 32,8% nije zadovoljno, a njih 24,1 % je delimično zadovoljno.

Ispitanice navode da su zadovoljne zbog toga što su dobile povratnu informaciju. Kada navode u kojoj instituciji su dobili povratnu informaciju, onda kažu u SOS ženskom centru i u organizaciji ...IZ KRUGA – VOJVODINA. Nisu zadovoljne postupanjem policije, socijalnih radnika i postupanjem pedagoških radnika tokom školovanja.

Na pitanje šta bi institucije mogle da urade da bi poboljšale postupanje prema ženama sa invaliditetom, žene sa invaliditetom koje su učestvovalе u istraživanju su odgovorile:

1. Da postoji osoba koja je zadužena za rad sa ženama sa invaliditetom 62 %;
2. Da osoblje bude saradljivije 64,5 %;
3. Da se žene sa invaliditetom provedu i prate kroz procedure, 48,8%;
4. Da pokažu razumevanje i saosećanje, 44,6%;
5. Nešto drugo:.. da veruju ženi, da se pomogne deci kad ih roditelji zanemaruju, pomoć u kući, da zaposleni u institucijama menjaju svoje stavove o osobama sa invaliditetom.

Kao najveću poteškoću žene koje su učestvovalе u istraživanju su navele: arhitektonske barijere, društvenu percepciju osoba sa invaliditetom, odustvo regulative u ustanovama i preduzećima, nedostatak adekvatnih pomagala, diskriminaciju u društvu, finansijsku krizu i siromaštvo, nemogućnost zaposlenja, izostanak personalne asistencije, izostanak podrške bliskih, teškoće u kretanju po snegu i ledu, ostvarivanje prava koja su zakonom propisana, neznanje svojih prava i načina na koji se mogu ostvariti, teškoće u nalaženju partnera, nasilje, nedovoljna sredstva za pomagala, nerazumevanje okoline, loš smeštaj, nepostojanje pomoći u kući i u svakodnevnom životu i radu.

Koji vidovi podrške su najpotrebniji ženama sa invaliditetom

Žene sa invaliditetom koje su učestvovalе u istraživanju navode da bi im najviše pomogla:

1. Podrška okoline 41,1%;
2. Podrška institucija 61,2%;
3. Finansijska podrška 44,2 %;
4. Podrška oko smeštaja 19,4%;
5. Brzi sudski postupci 15,5 %;

6. Besplatna pravna pomoć 26,4%;
7. Psihološka podrška 27,9%;
8. Pomoć oko brige o deci 18,6%;
9. Pomoć oko zapošljavanja 31%;
10. Druge vrste podrške koje nisu navedene: sigurne kuće gde mogu da se smeste žene sa invaliditetom, domovi za osobe sa invaliditetom sa prilagođenim kupatilom, dostupnost psihološke podrške u manjim sredinama, finansijska podrška, obezbeđivanje personalne asistencije, personalni asistent na određeni period i više pritupačnih objekata u gradu, iskustvena peer to peer podrška, ostvarivanje prava za rehabilitaciju, servis personalnih asistenata.

